

Sygn. akt II UK 537/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 stycznia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Beata Gudowska

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z wniosku W. Ś.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G.

o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 22 stycznia 2019 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 14 czerwca 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 14 czerwca 2017 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) - na skutek apelacji wnioskodawcy W. Ś., w sprawie przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G. o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń

Spółecznych w G. z dnia 24 czerwca 2015 r. i przyznał wnioskodawcy prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy od dnia 1 lipca 2014 r. na stałe (pkt 1) oraz nie stwierdził odpowiedzialności organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania decyzji (pkt 2).

W stanie faktycznym sprawy, wnioskodawca (ur. w dniu 10 kwietnia 1982 r.), ma wykształcenie wyższe, z zawodu jest archiwistą i w tym zawodzie ostatnio pracował. Legitymuje się łącznym okresem składkowym w wymiarze 1 roku, 11 miesięcy i 2 dni: od dnia 16 maja 2012 r. do dnia 30 września 2012 r. oraz od dnia 1 stycznia 2013 r. do dnia 16 lipca 2014 r. Staż sumaryczny (obejmujący również okresy nieskładkowe) wynosi 2 lata, 1 miesiąc i 17 dni. W dniu 17 lipca 2014 r. złożył wniosek o rentę z tytułu niezdolności do pracy. Orzeczeniem z dnia 29 sierpnia 2014 r. lekarz orzecznik ZUS stwierdził, że wnioskodawca jest osobą częściowo niezdolną do pracy. Orzeczeniem z dnia 26 września 2014 roku komisja lekarska ZUS stwierdziła, że rozpoznana u ubezpieczonego choroba (schizofrenia paranoidalna) powoduje, iż jest on częściowo niezdolny do pracy do września 2015 r. Jednocześnie wskazała, że nie można ustalić daty powstania niezdolności. Decyzją z dnia 7 października 2014 r. organ rentowy odmówił wnioskodawcy prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy wskazując, że nie spełnił on warunku, o którym mowa w art. 57 ust. 1 i art. 58 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm. dalej „ustawa emerytalna”). Nie udowodnił bowiem pięciu lat okresów składkowych i nieskładkowych w ostatnim dziesięcioleciu licząc od daty zgłoszenia wniosku o rentę lub od daty powstania niezdolności do pracy.

Na podstawie przeprowadzonego postępowania dowodowego (w tym dowodu z opinii biegłych sądowych) Sąd Okręgowy ustalił, że rozpoznana u wnioskodawcy schizofrenia w fazie remisji, nie czyni go osobą całkowicie niezdolną do pracy. Lekarze biegli w uzasadnieniu opinii wskazali, że stan psychiczny wnioskodawcy nie jest zaburzony w stopniu znacznym i nie czyni go niezdolnym do pracy. Objawy choroby w ostatnich latach nie były nasilone, nie wymagał on również hospitalizacji ani stosowania zwiększonych dawek leków. W opinii jednocześnie stwierdzono, że wnioskodawca zdradzał objawy zaburzenia funkcjonowania psychicznego od 2003 r., zaś w 2004 r. wysunięto podejrzenie

schizofrenii, co następnie zostało potwierdzone w rozpoznaniach lekarzy psychiatrów. Według Sądu, stan ten jednak nie jest równoznaczny z niezdolnością do pracy, stwierdzając w związku z tym, że wnioskodawca nie spełnił podstawowej przesłanki koniecznej dla przyznania renty z tytułu niezdolności do pracy jaką jest istnienie niezdolności do pracy (art. 12 ustawy emerytalnej), uznając również za bezprzedmiotowe rozstrzyganie kwestii, czy wnioskodawca legitymuje się wymaganym okresem składkowym i nieskładkowym.

Na skutek apelacji wnioskodawcy, Sąd Apelacyjny uzupełnił postępowanie dowodowe (w złożonej opinii biegli sądowi stwierdzili że wnioskodawca z powodu schizofrenii paranoidalnej jest częściowo niezdolny do pracy na stałe, a niezdolność ta powstała w 2002 r.) i zmienił zaskarżony wyrok, przyznając wnioskodawcy dochodzone świadczenie od dnia 1 lipca 2014 r. na stałe. W ocenie Sądu Apelacyjnego, nie jest wątpliwe, że wnioskodawca jest stale częściowo niezdolny do pracy, przy czym niezdolność ta powstała w latach 2002-2003, spełniając przesłanki z art. 57 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy emerytalnej. W ocenie Sądu niezdolność wnioskodawcy powstawała w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy, a w dacie powstania tej niezdolności wnioskodawca spełniał warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego określony w art. 57 ust. 1 pkt 2, wykazując łącznie 2 lata stażu ubezpieczeniowego (art. 58 ust. 1 pkt 2 ustawy).

W skardze kasacyjnej od tego wyroku, zaskarżając go w całości, pełnomocnik organu rentowego zarzucił naruszenie prawa materialnego - art. 57 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 12 ustawy emerytalnej, polegające na zastosowaniu wykładni rozszerzającej powołanego przepisu poprzez przyjęcie, że niezdolność do pracy warunkująca przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy mogła powstać przed okresem określonym w tym przepisie, tj. poprzez przyjęcie, że wnioskodawca (ur. w dniu 10 kwietnia 1982 r.) nabył prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy, będąc niezdolnym do pracy od „lat 2002/2003”, kiedy studiował na Uniwersytecie (...), przy czym nie nastąpiło „pogorszenie” stanu zdrowia. W oparciu o te zarzuty wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku i rozstrzygnięcie co do istoty sprawy wraz z orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

Stosownie do art. 398¹³ § 1 i 2 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę tylko w granicach podstawy i wskazanego zarzutu (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Związany jest też ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹³ § 2 k.p.c.).

Skarga kasacyjna jest uzasadniona w zakresie wskazanego w niej naruszenia art. 57 ust 1 pkt 3 ustawy emerytalnej. Należy przypomnieć, że zgodnie z ust. 1 tego przepisu renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który łącznie spełnia trzy warunki: jest osobą niezdolną do pracy (pkt 1), posiada wymagany okres składkowy i nieskładkowy (pkt 2), a niezdolność do pracy powstała w okresach enumeratywnie wymienionych w pkt 3 albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów. Z kolei, w myśl ust. 2 – przepisu ust. 1 pkt 3 nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy, wynoszący, co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny, wykazując całkowitą niezdolność do pracy. Szczegółową regulację dotyczącą wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach, zawiera art. 58 tej ustawy. Stanowi on w ust. 1, że warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, w myśl art. 57 ust. 1 pkt 2, uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony osiągnął okres składkowy i nieskładkowy wynoszący łącznie co najmniej: 1) rok – jeżeli niezdolność do pracy powstała przed ukończeniem 20 lat; 2) 2 lata – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 20 do 22 lat; 3) 3 lata – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 22 do 25 lat; 4) 4 lata – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 25 do 30 lat; 5) 5 lat – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 30 lat. Tylko w razie niezdolności do pracy powstałej po przekroczeniu 30 roku życia 5 – letni okres składkowy i nieskładkowy powinien przypadać w ciągu ostatniego 10 – lecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy (art. 58 ust. 2). Jeżeli ubezpieczony nie osiągnął okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w ust. 1, warunek posiadania wymaganego okresu uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony został zgłoszony do

ubezpieczenia przed ukończeniem 18 lat albo w ciągu 6 miesięcy po ukończeniu nauki w szkole ponadpodstawowej, ponadgimnazjalnej lub w szkole wyższej oraz do dnia powstania niezdolności do pracy miał, bez przerwy lub z przerwami nieprzekraczającymi 6 miesięcy, okresy składkowe i nieskładkowe (art. 58 ust. 3).

Przypominając tę regulację, za wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2016 r., I UK 424/15 (LEX nr 2194884), należy wskazać, że konieczność posiadania przez ubezpieczonego odpowiedniej ilości okresów składkowych i nieskładkowych wynika z tego, że renta z tytułu niezdolności do pracy nie jest świadczeniem o charakterze socjalnym na rzecz osób niezdolnych do pracy, pozostającym bez związku z tytułem ubezpieczenia rentowego, ale jedną z form zabezpieczenia społecznego powiązaną z wymaganym okresem płacenia składek. W wyroku z dnia 7 września 2004 r., SK 30/03 (OTK-A 2004 nr 8, poz. 82), Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że ustawa o emeryturach i rentach zgodnie z zasadą sprawiedliwości społecznej i powiązaną z nią zasadą równości wobec prawa stanowi, iż uprawnienie do renty inwalidzkiej z tytułu niezdolności do pracy oraz do emerytury zależy od posiadanego okresu objęcia ubezpieczeniem. Toteż im ubezpieczony jest starszy, tym dłuższy okres ubezpieczenia powinien posiadać, skoro dłuższy mógł być okres jego pracy zawodowej. Jednocześnie w wyroku z dnia 24 kwietnia 2006 r., P 9/05 (OTK ZU nr 4/A/2006, poz. 46), Trybunał Konstytucyjny podniósł, że świadczenia emerytalno-rentowe są przedmiotem praw, nabytych przez ubezpieczonego w związku z jego własnym udziałem w tworzeniu funduszu ubezpieczeniowego. Warunkiem nabycia praw do świadczeń z ubezpieczenia społecznego jest odpowiedni staż pracy, z czym wiąże się opłacanie składek przekazywanych na fundusz ubezpieczeniowy. Z tego względu celowo w art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach przewidziane są różne wysokości stażu ubezpieczeniowego konieczne do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy przez osoby ubiegające się o to świadczenie w zależności od wieku, w którym powstała niezdolność do pracy.

W rozpoznawanej sprawie istota sporu sprowadza się do ustalenia spełnienia przez wnioskodawcę tej przesłanki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, którą w świetle art. 57 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach jest posiadanie wymaganego okresu składkowego i

nieskładkowego. Warunek posiadania wymaganego stażu ubezpieczeniowego uzależniony jest od tego, kiedy powstała niezdolność do pracy. W przypadku powstania niezdolności do pracy przed rozpoczęciem aktywności zawodowej pracodawca przewidział dla tej kategorii osób inne świadczenia, między innymi rentę socjalną, zasiłki. To właśnie celem renty socjalnej jest kompensowanie braku możliwości nabycia uprawnień do świadczeń z systemu ubezpieczenia społecznego ze względu na to, że całkowita niezdolność do pracy powstała przed wejściem na rynek pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2010 r., II UK 172/09, LEX nr 584202). Dla nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy istotne zatem jest, aby niezdolność ta powstała w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach. Wówczas możliwe jest stwierdzenie, że naruszenie sprawności organizmu powoduje utratę zdolności do pracy przynajmniej zgodnie z poziomem posiadanych kwalifikacji zawodowych (art. 12 ust. 3 ustawy) i uniemożliwia dalszą aktywność zawodową. Wobec tego dla spełnienia warunku określonego w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach przez osobę częściowo niezdolną do pracy, której częściowa niezdolność do pracy nie powstała w okresach wyszczególnionych tym przepisem i wykonującą pracę odpowiednią do zachowanych możliwości zdrowotnych przyjmuje się, że wymagane jest pogorszenie stanu zdrowia w stopniu uniemożliwiającym przynajmniej wykonywanie pracy w dotychczasowym ograniczonym stanie zdrowia zakresie. Sąd Najwyższy wielokrotnie w swoim orzecznictwie wskazywał, że pogorszenie istniejącej przed podjęciem zatrudnienia niezdolności do pracy w ramach danego jej stopnia uzasadnia prawo do renty, gdy po pierwsze powstało w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach oraz po drugie, gdy spowodowało autonomiczną utratę zdolności do wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie (por. uchwałę z dnia 12 czerwca 1984 r., III UZP 24/84, OSNCP 1985 z 1, poz. 6 oraz wyroki: z dnia 17 stycznia 2002 r., II UKN 709/00, OSNP 2003 nr 20, poz. 497; z dnia 19 lutego 2002 r., II UKN 115/01, OSNP 2003 nr 24, poz. 598; z dnia 6 sierpnia 2014 r., II UK 513/13, OSNP 2016 nr 1, poz. 10; z dnia 24 czerwca 2015 r., I UK 357/14, LEX nr 1771400; z dnia 1 marca 2016 r., I UK 60/15, LEX nr 2021927). Jest to bowiem powstanie niezdolności do pracy powodujące autonomiczną utratę zdolności do wykonywania pracy w

dotychczasowym zakresie bądź uniemożliwiające całkowite wykonywanie jakiegokolwiek pracy. Tym samym wymagany okres składkowy i nieskładkowy o którym mowa w art. 58 ust. 1 pkt 1 - 4 ustawy emerytalnej, warunkujący nabycie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy należy ustalać w dacie powstania niezdolności do pracy, w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 tej ustawy. W uzasadnieniu wyroku z dnia 20 września 2005 r., II UK 30/05 (OSNP 2006 nr 15 -16, poz. 246), Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy związane jest z ubezpieczeniem rentowym, które obejmuje ryzyko powstania niezdolności do pracy. Dlatego został wprowadzony wymóg posiadania odpowiednio długiego okresu ubezpieczenia przed zdarzeniem, w następstwie którego powstaje prawo od świadczeń z tego ubezpieczenia. Różnicowanie wymaganego okresu składkowego wynika z obiektywnych możliwości objęcia ubezpieczeniem społecznym, które może nastąpić najwcześniej po osiągnięciu wieku, w którym można rozpocząć zatrudnienie (16 lat) lub po ukończeniu nauki. W tym kontekście stwierdzić należy, że okresy składkowe i nieskładkowe wymagane do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, doprecyzowane w art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, powinny być ustalane według daty niezdolności do pracy powstałej w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy.

Wszystko to czyni zasadnymi zarzuty skarżącego.

Sąd Najwyższy wielokrotnie zwracał uwagę, że przepisy prawa ubezpieczenia społecznego mają charakter bezwzględnie obowiązujący. Tworzą system prawa ścisłego, zamkniętego. Nie mogą być przeto interpretowane rozszerzająco, zwłaszcza przy zastosowaniu reguł wykładni aksjologicznej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 września 2014 r., I UK 39/14, LEX nr 1566716 czy z dnia 8 grudnia 2005 r., I UK 104/05, LEX nr 176313).

Z ustaleń faktycznych, które legły u podstaw zaskarżonego wyroku, którymi Sąd Najwyższy jest związany (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) wynika natomiast, że wnioskodawca – biorąc pod uwagę ustaloną przez Sąd Apelacyjny datę powstania niezdolności do pracy, nie udokumentował wymaganych okresów składkowych i nieskładkowych.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy uwzględnił skargę kasacyjną i orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.